

Zakaj me ne pusti pri miru? – Spolno nasilje na delovnem mestu

*Katarina Molan, Martina Rošker, Klavdija Repnik Šernek
in Blaž Šubic*

V raziskavi smo se osredotočili na doživljanje in prepoznavanje spolnega nasilja žrtev na delovnem mestu. V intervjujih je sodelovalo 11 udeleženk, rezultati pa so pokazali, da za vse udeleženske spolno nadlegovanje predstavlja predlogi v zvezi s spolnostjo ali siljenje k spolni dejavnosti, spolno sugestivne pripombe in geste, spolni napad in vsiljeni spolni odnos. Sklepamo lahko, da spolno nasilje pomembno vpliva na žrtve, predvsem na njihovo psihofizično počutje, še vedno pa ne vemo, kakšne razsežnosti ima, saj žrtve le redkokdaj spolno nasilje na delovnem mestu tudi prijavijo.

Uvod

V zadnjih desetletjih se je raziskovanje problema spolnega nasilja in nadlegovanja na delovnem mestu v Sloveniji osredotočalo predvsem na pogostost in oblike spolnega nasilja, manj pozornosti pa je bilo namenjeno posledicam spolnega nasilja za tiste, ki ga doživljajo. V raziskavi smo se zato osredotočili na psihološko doživljanje žrtev spolnega nasilja na delovnem mestu – kako ga zaposleni zaznavajo, prepoznajo, kako to vpliva na njihove zaznave sebe in kakšne so posledice. Za preučevanje fenomenologije spolnega nasilja smo uporabili metodo intervjuja, ki smo ji dodali še vprašalnik, ki je preverjal zaznavanje spolnega nasilja.

S psihološkega vidika je spolno nasilje pomembno, ker pogosto povzroča bolečino in trpljenje (Burn, 2018). Žrtve spolnega nasilja zaznavajo takšno vedenje kot nadležno, žaljivo, vznemirjajoče, ponižujoče, zastrašujoče, mučno, stresno in strašljivo (Langer, 2017; Lim in Cortina, 2005; Schneider, Swan in Fitzgerald, 1997). Škoda je povzročena tako žrtvam kot delodajalcem in organizacijam (Houle, Staff, Mortimer, Uggen in Blackstone, 2011; McDonald, 2011; Robnik, 2009). V nadaljevanju bomo predstavili zakonodajno ureditev spolnega nasilja na delovnem mestu v Sloveniji, njegovo pojavnost, prevladujoče oblike in razlike v zaznavanju ter posledice za žrtve.

Zakonodajna ureditev preprečevanja spolnega nasilja na delovnem mestu v Sloveniji

Ozka in tradicionalna opredelitev spolnega nasilja na delovnem mestu se nanaša na zlorabo organizacijskih moči (Lobnikar in Pagon, 1995), saj se kot spolno nasilje pojmujejo spolne zahteve do podrejenih v zameno za ohranjanje ali pridobitev določenih koristi oziroma privilegijev na delovnem mestu, npr. sprejem v službo, napredovanje, povišanje plače ipd.

Zakon o delovnih razmerjih (6.a člen) in Uredba o ukrepih za varovanje dostojanstva zaposlenih v organih državne uprave (2. člen) spolno nadlegovanje opredeljujeta:

»Spolno nadlegovanje je kakršna koli oblika neželenega verbalnega, neverbalnega ali fizičnega ravnanja ali vedenja spolne narave z učinkom ali namenom prizadeti dostojanstvo osebe, zlasti kadar gre za ustvarjanje zastraševalnega, sovražnega, ponižujočega, sramotilnega ali žaljivega okolja.« (Zakon o delovnih razmerjih, 2013).

Spolno nasilje zajema verbalno, neverbalno in fizično spolno nadlegovanje (Zakon o delovnih razmerjih, 2013):

- Vedenja in ravnanja, ki zajemajo verbalno spolno nadlegovanje, kadar ustrezajo navedeni definiciji spolnega nadlegovanja v prej omenjenem zakoniku in uredbi, so: osvajanje, predlogi v zvezi s spolnostjo ali siljenje k spolni dejavnosti, ponavljajoči se predlogi za druženje in zmenke, spolno sugestivne pripombe, opazke in namigovanja, opolzki komentarji, ki se nanašajo na oblačenje, telo ali videz osebe, naslavljanje osebe s ‚punči, bejba, srček, miška, cukrček, mucek‘ in podobno, uporaba obscenih izrazov ali gest (npr. žvižganje), spreminjanje poslovnih tem v spolne, zgodbe ali šale s spolno vsebino, bahanje s spolnimi podvigi,

- postavljanje osebnih vprašanj v zvezi z družabnim ali spolnim življenjem osebe in druga podobna verbalna vedenja ali ravnanja.
- Vedenja in ravnanja, ki zajemajo neverbalno spolno nadlegovanje, kadar ustrezajo prej navedeni definiciji, so: (raz)pošiljanje elektronskih sporočil, pisem, telefaksov in drugih gradiv s spolno vsebino, kazanje pornografskih ali spolno sugestivnih slik ali besedil, pohotni pogledi ali žaljivo spogledovanje, spolno sugestivne geste ali strmenje v dele telesa osebe, tesno približevanje osebi, kadar govorimo (npr. nagibanje čez hrbet sedeče osebe) in druga podobna neverbalna vedenja ali ravnanja.
  - Vedenja in ravnanja, ki zajemajo fizično spolno nadlegovanje in kadar ustrezajo prej navedeni definiciji, pa so: nepotrebno dotikanje ali trepljanje, ščipanje, drgnjenje ob telo osebe, dotikanje osebnih oblačil, las, telesa, masaža vratu, ramen, objemanje, poljubljanje, ponavljajoči se telesni stiki po koncu razmerja, spolni napad, vsiljeni spolni odnos in druga podobna fizična vedenja ali ravnanja.

Pojavnost spolnega nasilja

Vprašanje pojavnosti in kako jo določiti, je problematično že od začetka raziskovanja tega pojava. Veliko nejasnosti izhaja iz težav z opredelitvijo in merjenjem ter iz nejasnega odnosa med zakonom in raziskovanjem spolnega nasilja (Fitzgerald in Cortina, 2018). Spolno nasilje je hkrati pravni pojem in izkušnja posameznika, kar ni nujno skladno. Za bolj objektivno merjenje spolnega nasilja ga moramo najprej konceptualizirati prek vedenj. Fitzgerald in sodelavci (1988) so spolno nasilje razdelili na tri kategorije: nadlegovanje zaradi spola, neželena spolna pozornost in spolna prisila. Raziskave dosledno ugotavljajo, da je nadlegovanje zaradi spola najbolj razširjena oblika spolnega nasilja, sledi neželena spolna pozornost, najmanj pogosta pa je spolna prisila (Langhout idr., 2005; Leskinen, Cortina in Kabat, 2011; Mazzeo, Bergman, Buchanan, Drasgow in Fitzgerald, 2001).

Raziskave pogostosti spolnega nasilja kažejo, da je le-to prisotno na mnogih delovnih mestih (McDonald, 2011). Ocene pogostosti se močno razlikujejo glede na metodološke spremenljivke, kot so velikost in raznolikost vzorca, metoda vzorčenja, operacionalizacija glede na zakonske ali vedenjske opredelitve ter časovni okvir, na katerega se udeleženci osredotočajo. Nekoliko starejše ameriške študije (Aggarwal in Gupta, 2000) kažejo, da je od 40 do 75 % žensk in od 13 do 31 % moških že doživelo spolno nasilje na delovnem mestu. Metaanaliza 74 raziskav iz 11 držav v Evropski uniji

(Timmerman in Bajema, 1999), narejena pred skoraj dvajsetimi leti, je pokazala, da je med 17 % in 81 % žensk doživelo eno od oblik spolnega nasilja na delovnem mestu, velike razlike med državami pa so predvsem posledica uporabljene metodologije.

Spolno nasilje se pogosteje pojavlja v organizacijah, kjer je prisotna neuravnovešenost moči med spoloma (Vries, 1991, v Planinšek in Pahor, 2004). Razlog za to je, da pri opravljanju dela, kjer je večja neenakost med spoloma, ženske brez ugovorov sprejemajo nesramno vedenje moških, ker se ne počutijo dovolj močne, da bi se uprle, hkrati pa na spolno nasilje gledajo kot nekaj, kar sodi k običajnim delovnim odnosom.

Kot najbolj pogosta oblika spolnega nasilja na delovnem mestu se je pojavilo neverbalno nadlegovanje, najmanj pogosti pa telesni spolni napadi (Planinšek in Pahor, 2004). Zaposleni je bil s strani kolegov pogosteje podvržen različnim verbalnim zlorabam, s strani nadrejenih pa telesnemu nadlegovanju, izrecnim zahtevam za spolne usluge in spolnim napadom.

V Sloveniji je raziskav o spolnem nasilju na delovnem mestu relativno malo, večinoma so bile opravljene na manjših vzorcih ali samo v določenih poklicnih skupinah (Robnik, 2009). M. Jogan (2001) je na reprezentativnem vzorcu ugotavljala oblike in pogostost spolnega nasilja na delovnem mestu v Sloveniji. Od 541 zaposlenih je bila spolno nadlegovana vsaka osma ženska in vsak štirinajsti moški. Tretjina žensk je bila izpostavljena žvižganju, ocenjujočemu ogledovanju in namigom, »slučajnim« telesnim dotikom, dvoumnim opazkam o videzu, telesu, četrtnina pa dvoumnim šalam s spolno vsebino. Raziskava Urada za enake možnosti iz leta 2007 (v Robnik, 2009) je na vzorcu 1820 oseb ugotovila, da so bile ženske najpogosteje žrtve verbalnega spolnega nasilja (skoraj tretjina udeleženk), fizičnega in neverbalnega spolnega nasilja (šestina udeleženk). Moški so bili najpogosteje žrtev verbalnega spolnega nasilja (četrtnina udeležencev). Z vidika nadlegovalcev so bili to najpogosteje sodelavci, sledili so nadrejeni.

V javnosti so razširjeni številni miti in stereotipi, ki lahko minimalizirajo dejanja spolnega nasilja. Povezani so z žrtvami – npr. ženske izzivajo z obleko in s tem »vabijo moškega«; ženske rečejo ne, ko mislijo da; to se dogaja določenemu tipu žensk –, govorijo pa tudi o tem, kateri moški naj bi se zatekali k spolno nasilnemu vedenju (alkoholiki, brezdomci, tisti pod stresom). Posledica je zanikanje ženskih izkušenj in neodgovornost moških za storjena dejanja (Kelly, 1996, v Planinšek in Pahor, 2004). Do spolnega nasilja na delovnih mestih prihaja zaradi delovnih pogojev, kjer imajo moški po navadi boljši položaj in s tem tudi večjo moč, ki jo lahko

izražajo z različnimi oblikami spolnega nasilja. Spolnemu nasilju so na delovnem mestu bolj izpostavljene predvsem ženske, ki so mlade, neporočene in tiste, ki zasedajo nižja delovna mesta od svojih nadlegovalcev. Poleg tega na pogostost spolnega nasilja vplivajo izobrazba, etnična, religiozna in nacionalna pripadnost ter starost in delovna doba (Lobnikar in Pagon, 1995).

Rezultati ankete o spolnem nasilju nad medicinskimi sestrami v Sloveniji (Planinšek in Pahor, 2004) so pokazali, da je bilo kar 34,8 % udeležencev priča kateri od oblik spolnega nasilja. Vzroke lahko pripišemo več dejavnikom, od katerih je eden pomembnejših nižja senzibilnost in napačno razumevanje spolnega nasilja pri anketirancih. Petintrideset odstotkov medicinskih sester je spolno nasilje in nadlegovanje doživelo do 3-krat, 34 % od 3- do 10-krat, 31 % pa nad 10-krat. Nadlegovalec oziroma povzročitelj nasilnega dejanja ter okolica razumejo neodločno in ne dovolj ostro reakcijo zlorabljenih žensk na nesramno ravnanje tako, kot da bi žrtev tako ravnanje odobraval ali se z njim celo strinjala. Spolno nasilje moramo odločno ustaviti, saj se redko zgodi, da se konča samo po sebi (Kozmik Vodušek in Razpotnik, 1999). Nekatere medicinske sestre opisujejo doživljanje spolnega nasilja v času šolanja (kot študentke na praksi), druge opisujejo spolno nasilje s strani nadrejenih, ko se iz strahu pred izgubo delovnega mesta niso upale upreti (Klemenc in Pahor, 1999).

Zaznavanje spolnega nasilja

Zaznavanje spolnega nasilja se med posamezniki in skupinami razlikuje, saj ni nujno, da bo žrtev prepoznala spolno nasilje. Špegu (1998) je v raziskavi »Spolno nasilje nad ženskami« ugotovila, da večina ljudi razume spolno nasilje le kot posilstvo (moški 52,2 %, ženske 53,3 %), ostale oblike spolnega nasilja pa so redkeje prepoznane oziroma jih udeleženci ne uvrščajo med spolno nasilna dejanja. Moški so bili v raziskavi bolje seznanjeni z različnimi oblikami nasilja – poskus posilstva, otipavanje, nesramno izražanje ipd. – kot ženske, vendar je glede na starost raziskave vprašljivo, ali so ti podatki relevantni tudi danes.

Raziskave v tujini dosledno ugotavljajo, da ženske bolj pogosto kot moški zaznavajo spolno vedenje, nadlegovanje zaradi spola, neželjeno spolno pozornost ter spolno prisilo na delovnem mestu (McDonald, 2011). Razlike v zaznavanju spolnega nasilja med spoloma so odvisne tudi od dejanj povzročitelja – razlike so manjše, kadar je spolno nasilje verbalno, dvoumno in manj pogosto. Moški in ženske so v zaznavah bolj skladni, kadar

je povzročitelj nadrejeni (McDonald, 2011). Zaznavanje je odvisno tudi od konkretnih vprašanj in podanih opisov. V prvem delu vprašalnika je na primer 17,6 % medicinskih sester izjavilo, da je bilo priča spolnemu nasilju, v drugem delu vprašalnika pa kar 34,8 %. Razliko v poročanju avtorji pripisujejo bolj podrobni definiciji in opisom dejanj spolnega nasilja (Klemenc in Pahor, 1999).

Posledice spolnega nasilja

Čustvene in psihološke posledice

Žrtev spolnega nasilja ima lahko resne čustvene posledice (Fitzgerald in Cortina, 2018), ki se pojavijo tudi, kadar je spolno nasilje manj intenzivno in pod pragom, ki bi zadostoval za pravno preganjanje vedenja. Ena od prvih raziskav na obravnavanem področju (Schneider idr. 1997) je pokazala, da ženske, ki so doživele spolno nasilje, poročajo o nižjem psihološkem blagostanju in povišani stopnji simptomov posttravmatske stresne motnje. V zadnjih dveh desetletjih so raziskave odkrile še povezanost spolnega nasilja z depresijo in anksioznimi motnjami, večjo pogostostjo zlorabe alkohola, povečanim tveganjem za razvoj motenj prehranjevanja in simptomi posttravmatske stresne motnje (Fitzgerald in Cortina, 2018).

Karijerne posledice

Dejanja spolnega nasilja povzročajo strah in stres. Prizadeti se pogosto zatekajo k bolniškemu staležu, so manj učinkoviti na delovnem mestu ali pa iščejo novo zaposlitev. Spolno nasilje na delovnem mestu vpliva na delovno sposobnost, možnost napredovanja in zaupanje v lastno delo. Prizadeti tako pogosto prenašajo dvojno breme, in sicer zaradi škodljivih posledic samega nadlegovanja ter zaradi njihove kariere (npr. menjava zaposlitve). Žrtve so pogosto vznemirjene in razdražljive, lahko pa se pojavijo tudi nenadzorovana jeza, izguba motivacije, nenadzorovan jok, nespečnost, izguba telesne teže, težave z želodcem, napetost, jeza, višja dovzetnost za depresijo in nespečnost. S stresom, kot posledico spolnega nasilja, so povezani tudi simptomi, kot so glavobol, težave s kožo, prebavne motnje, vnetje mehurja itn. Spolno nasilje lahko škodljivo vpliva tudi na zaposlene, ki so mu bili samo priča ali pa so z njim seznanjeni (Kozmik Vodušek in Razpotnik, 1999), prav tako pa se povezuje z višjo stopnjo absentizma, nižjim zadovoljstvom z delovnim mestom, nižjo zavzetostjo in produktivnostjo ter umikanjem žrtve iz delovnega okolja (McDonald, 2011).

Zdravstvene posledice

V primerjavi s psihološkimi in kariernimi posledicami je bilo na področju vpliva spolnega nasilja na telesno zdravje žrtev narejenih najmanj raziskav. Duševno zdravje je mediatorska spremenljivka med spolnim nasiljem in telesnimi simptomi (Fitzgerald in Cortina, 2018). Spolno nasilje se povezuje s splošnim zaznavanjem in zadovoljstvom z zdravjem. Raziskave so ugotovile povezave tudi s številnimi somatskimi simptomi, kot so glavobol, izčrpanost, težave s kožo, prebavne motnje, vnetje mehurja, mišično-skeletne bolečine, izguba telesne teže in nespečnost (Fitzgerald in Cortina, 2018; Kozmik Vodusek in Razpotnik, 1999; McDonald, 2011). Schneider in sodelavci (2001) so prvi izvedli edinstveno raziskavo, v kateri so eksperimentalno dokazali povečano kardiovaskularno aktivnost tudi v primeru blagega nadlegovanja.

Raziskovalni problem in vprašanja

Namen raziskave je bil preučiti zaznavanje in doživljanje različnih vidikov spolnega nasilja na delovnem mestu s strani žrtev. V povezavi z zaznavanjem spolnega nasilja smo preverjali, katera vedenja žrtve zaznavajo kot spolno nasilje in katera ne, ter katere oblike spolnega nasilja so težje prepoznavne. Osredotočili smo se tudi na fenomenološko doživljanje žrtev spolnega nasilja in nadlegovanja – kaj so čutile takrat, kako se je spremenilo njihovo zaznavanje sebe in kaj čutijo v povezavi z dogodkom danes. Analizirali smo tudi različne posledice, ki so se pojavile zaradi spolno nasilnih dejanj.

Prvo raziskovalno vprašanje je bilo, *kako se zaznavanje spolnega nasilja na delovnem mestu razlikuje med posamezniki*. Nekateri udeleženci naj ne bi zaznavali določenih vedenj kot spolno nasilje, predvsem pri bolj blagih oblikah, ki so pogosto pod vplivom različnih mitov. Večina ljudi namreč razume spolno nasilje le kot posilstvo, ostale oblike spolnega nasilja pa so redkeje omenjene oziroma jih udeleženci ne pojmujejo toliko kot dejanja spolnega nasilja (Špegu, 1998).

Drugo raziskovalno vprašanje je bilo, *kako spolno nasilje vpliva na dinamiko odnosov na delovnem mestu*. Spolno nasilje namreč pušča posledice na psihološkem, zdravstvenem in kariernem področju, s tem pa vpliva na vedenje žrtev, njihovo doživljanje sebe in na odnose s sodelavci ter odnos do dela in organizacije, v kateri se je spolno nasilje dogajalo.

Zadnje raziskovalno vprašanje se je nanašalo na psihofizično počutje žrtev – *kako izkušnja spolnega nasilja vpliva na počutje in kakšne so posledice za žrtev*.

Raziskave v tujini namreč kažejo, da ima spolno nasilje za žrtve številne pomembne ter resne zdravstvene, čustvene in psihološke posledice (Fitzgerald in Cortina, 2018). Čustvene in psihološke posledice se povezujejo z nižjim psihološkim blagostanjem, anksioznostjo in depresijo, zdravstvene pa z nezadovoljstvom z zdravjem, glavoboli, izčrpanostjo, prebavnimi motnjami, izgubo teže in nespečnostjo.

Pričujoča raziskava je ena redkih v Sloveniji, ki raziskuje področje fenomenologije spolnega nasilja na delovnem mestu in tako predstavlja prvi korak pri raziskovanju tematike, ki je pomembna tako družbeno kot znanstveno. Doživljanje žrtev nam namreč ponuja pomembne informacije, ki so uporabne pri preprečevanju spolnega nasilja na delovnem mestu in pri snovanju intervenc za pomoč žrtvam. Posledice, ki jih pušča spolno nasilje, nakazujejo ključna področja, na katera se mora osredotočiti psihološka in druga strokovna pomoč.

Metoda

Udeleženci in pripomočki

V raziskavi je sodelovalo 11 udeleženk, starih od 23 do 40 let. Njihova izobrazba je segala od pete (gimnazijski maturant) do sedme stopnje (druga bolonjska stopnja).

V raziskavi smo uporabili lasten vprašalnik, ki se nanaša na dojemanje spolnih vedenj kot nasilja. Vprašanja se nanašajo na različne predloge glede spolnosti, osvajanja, komentarje, telesne stike in spolne pobude s pomočjo tehnologij.

Vprašalniku smo dodali še metodo strukturiranega intervjuja, v katerem smo udeleženke spraševali po njihovem razumevanju spolnega nasilja ter kolikokrat in kdaj so se z njim soočile. Zanimalo nas je, kako se je spolno nasilje začelo, kako dolgo je trajalo ter na kakšen način se je kazalo. Zanimalo nas je tudi njihovo ukrepanje ter kje so, če sploh, iskale pomoč. Udeleženke smo spraševali tudi po njihovem psihičnem počutju, o občutkih, ki so jih spremljali pred in po nasilju ter če so zaznale kakršne koli spremembe oz. posledice pri sebi in na delovnem mestu.

Postopek

Pri zbiranju vzorca smo naleteli na več težav, saj je bilo zelo težko najti udeleženke, ki so doživele spolno nasilje in bile o tem pripravljene govoriti,

zato je več kot 25 oseb sodelovanje zavrnilo. Menimo, da pri nekaterih, ki so doživeli verbalno ali psihično spolno nasilje, umanjka zavedanje, da so bili žrtve spolnega nasilja.

K sodelovanju v raziskavi smo povabili tudi več organizacij, ki se ukvarjajo z obravnavo spolnega nasilja in nadlegovanja v Sloveniji, tako z vidika omogočanja pomoči žrtvam kot z vidika ozaveščanja javnosti in zakonodajalcev. Odzivi so bili mešani, nekateri so bili pripravljene poziv za sodelovanje posredovati naprej svojim uporabnikom, drugi so sodelovanje zaradi zaščite zasebnosti žrtev zavrnilo.

Na začetku individualnega srečanja so udeleženke izpolnile vprašalnik zaznavanja različnih vedenj kot spolnega nasilja. Nadaljevali smo z intervjujem, kjer smo si odgovore udeleženk sprti beležili oz. jih z njihovim dovoljenjem posneli. Če niso bile zgovorne, smo jih spodbudili z dodatnimi podvprašanji, vendar hkrati pazili na njihovo ranljivost in občutljivost kot tudi na možnost sugestije pri podajanju odgovorov. Odgovore intervjujev smo zaradi lažje preglednosti vnesli v tabelo. Vsak odgovor posebej smo analizirali, pregledali njegovo raznolikost oz. podobnost odgovarjanja med udeleženkami ter zabeležili ugotovitve. Prav tako smo v nadaljevanju izpostavili določene odgovore, ki so relevantni za našo raziskavo.

Rezultati

Za vse udeleženke predstavljala spolno nadlegovanje naslednja vedenja: predlogi v zvezi s spolnostjo ali siljenje k spolni dejavnosti, spolno sugestivne pripombe, opazke in namigovanja, opolzki komentarji, ki se nanašajo na oblačenje, telo ali videz osebe, spreminjanje poslovnih tem v spolne, pohotni pogledi ali žaljivo spogledovanje, spolno sugestivne geste ali strmenje v dele telesa osebe, drgnjenje ob telo osebe, poljubljanje, spolni napad in vsiljen spolni odnos (tabela 1). Visoko skladnost so imeli tudi: uporaba obscenih izrazov ali gest (npr. žvižganje), kazanje pornografskih ali spolno sugestivnih slik ali besedil, dotikanje oblačil, las, telesa, masaža vratu, ramen, objemanje in ponavljajoči se telesni stiki po koncu razmerja. Osvajanja, zgodb ali šal s spolno vsebino in bahanja s spolnimi podvigi pa večina udeleženk ni prepoznala kot oblike spolnega nadlegovanja.

Tabela 1. *Frekvence odgovorov na vprašalniku vedenj, ki predstavljajo spolno nadlegovanje*

Vedenje	Da	Ne
Predlogi v zvezi s spolnostjo ali siljenje k spolni dejavnosti	11	
Spolno sugestivne pripombe, opazke in namigovanja	11	
Opolzki komentarji, ki se nanašajo na oblačenje, telo ali videz osebe	11	
Spreminjanje poslovnih tem v spolne	11	
Pohotni pogledi ali žaljivo spogledovanje	11	
Spolno sugestivne geste ali strmenje v dele telesa osebe	11	
Drgnjenje ob telo osebe	11	
Poljubljanje	11	
Spolni napad	11	
Vsiljen spolni odnos	11	
Uporaba obscenih izrazov ali gest (npr. žvižganje)	10	1
Kazanje pornografskih ali spolno sugestivnih slik ali besedil	10	1
Dotikanje oblačil, las, telesa	10	1
Masaža vratu, ramen	10	1
Objemanje	10	1
Ponavljajoči se telesni stiki po koncu razmerja	10	1
Naslavljanje osebe s 'punči, bejba, srček, miška, cukrček, mucek' in podobno	9	2
(Raz)pošiljanje elektronskih sporočil, pisem, telefaksov in drugih gradiv s spolno vsebino	9	2
Nepotrebno dotikanje ali trepljanje	8	3
Tesno približevanje osebi, kadar govorimo (npr. nagibanje čez hrbet sedeče osebe)	7	4
Ščipanje	7	4
Ponavljajoči se predlogi za druženje in zmenke	6	5
Postavljanje osebnih vprašanj v zvezi z družabnim ali spolnim življenjem osebe	6	5
Zgodbe ali šale s spolno vsebino	4	7
Bahanje s spolnimi podvigi	4	7
Osvajanje	3	8

Pričevanja udeleženk

Rezultati analize prvega vprašanja so pokazali, da udeleženke zaznavajo spolno nasilje kot neprijetno, vsiljeno neželjeno vedenje druge osebe. Večina jih je poročala o dotikih na neprimernih delih telesa in vsiljeni premoči druge osebe. Ena od sodelujočih je to povzela tako: *»Spolno nasilje zame pomeni nekaj neprijetnega, prisiljenega, ko ima nekdo nad tabo moč, premoč in te sili v nekaj, kar ti ni všeč in ti ne paše.«* Le ena oseba je za opredelitev spolnega nasilja omenila, da je dovolj že verbalno nasilje, medtem ko sta dve poročali, da zaznavata spolno nasilje kot vdor v osebni prostor. Izpostavili bi odgovor ene od teh dveh udeleženk, ki pravi: *»Spolno nasilje je vstopanje v osebni prostor posameznika oz. vsako dejanje, ki človeku povzroči neprijetno počutje, nelagodje in namiguje na spolnost.«*

Ko smo udeleženke spraševali o pogostosti in trajanju spolnega nasilja, smo ugotovili, da je deset udeleženk spolno nasilje doživelo na enem delovnem mestu, vendar je samo trajanje spolnega nasilja potekalo dlje časa in ni šlo le za enkratno dejanje. Samo ena od sodelujočih, ki je bila tudi najstarejša v našem vzorcu, je poročala, da se je s spolnim nasiljem srečevala na vseh šestih delovnih mestih, kjer je bila zaposlena, s spolnim nasiljem na delovnem mestu pa se je prvič srečala že kot študentka.

Na vprašanje glede začetka spolnega nasilja so poročale, da se je spolno nasilje začelo s pogledi, spogledovanjem in verbalnim nasiljem, ki je bil »prikrit« na humoren način. Poročale so o neprimernem opolzku komentiranju njihovega telesa, nadlegovanju ter o drugih spolnih vsebinah, ki so se nanašale na njih. Pet udeleženk je bilo žrtev verbalnega spolnega nasilja, medtem ko je ostalih šest doživelo tudi fizično nasilje, ko so se izvajalci spolnega nasilja neprimerno dotikali njihovih teles ter jih božali. Od udeleženk, ki so doživele verbalno nasilje, sta dve poročali, da se je le to stopnjevalo v nenehno nadlegovanje po mobilnem telefonu in drugih družbenih omrežjih na spletu. Ena od udeleženk je dejala:

»Začelo se je s humorjem, nato pa je počasi preraslo v nadlegovanje. Kazalo se je na ta način, da mi je sodelavec ves čas težil, na delovnem mestu in po telefonu, da mu naj pošljem neprimerne slike in tekst s seksualno vsebino.«

Na tem mestu je treba poudariti, da nobena udeleženka ni bila žrtev vsiljenega spolnega odnosa na delovnem mestu.

Tri udeleženke so spolno nasilno vedenje končale, ko so prenehale delati v službi, kjer so to vedenje doživljale, medtem ko so druge poročale, da je

spolno nasilje trajalo od nekaj mesecev do več let. Pri nekaterih se spolno nasilje nadaljuje, vendar v intervalih in občasno. Ena od udeleženk je dejala, da se s spolnim nasiljem srečuje še danes, čeprav je primer uradno prijavila.

Vse udeleženke so o tem, kaj so doživele na delovnem mestu, poročale naprej. Najpogosteje prijateljicam, staršem in partnerjem. Dve udeleženki sta svojim nadrejenim podali prijavo, stekli sta preiskavi in v obeh primerih sta storilca morala zapustiti delovno mesto, vendar sta se pozneje srečevali s posledicami neodobravanja prijave s strani drugih zaposlenih, predvsem tistih, ki sem jim »to ni zdelo nič takega«. Vse so bile deležne takojšnje podpore, sočutja s strani drugih, le ena je dejala: *»Reakcije so bile osupljive. Najprej mi niso verjele, nato pa so videle moje reakcije, občutke in mi začele verjeti.«*

Velika večina udeleženk nam je zaupala, da tega, da so bile deležne spolnega nasilja, njihovi sodelavci niso izvedeli. Kot že zapisano, so nekatere prej zapustile službo in se zaposlile drugje, druge pa o tem niso želele poročati naprej, saj niso želele vzbujati pozornosti ali pa so bile mnenja, da jim ne bodo verjeli oziroma da se s tem ne bi nič spremenilo. To potrjuje tudi naslednja izjava:

»Bil je pretežno moški kolektiv. Iz izkušenj ostalih sodelavk mi je bilo znano, da ob takšnih dogodkih »moški stopijo skupaj« in se situacija še poslabša, z norčevanjem, izzivanjem, izpostavljanjem žrtve. Vedno me je bilo strah, da bi zaradi tega izgubila službo.«

Psihično počutje in spremembe udeleženk

Velika večina je poročala o neprijetnem počutju, o občutku krivde, menile so, da so mogoče krive celo same, da so doživele spolno nasilje. Nekaj jih je tudi reklo, da se niso zavedale, da gre za spolno nasilje. Izpostavili bi odgovor, ki pravi:

»V glavnem sem mislila, da sem jaz kazala napačne signale. Tudi dvakrat sem premislila, kaj sem vsak dan oblekla.«

Ena udeleženka je poročala, da zaradi doživetega in strahu ni več želela hoditi v službo. Omeniti je vredno tudi izjavo druge udeleženke, ki pravi:

»V firmi so se vsi obnašali, kot da ni nič narobe, vsi moški so bili taki do nas punc. Zato sem v to še jaz verjela, da ni nič narobe. In zato nisem nič rekla.«

Večina udeleženk je poročala, da so se doma in v službi počutile slabo, prestrašeno, vznemirjeno, nekatere so začele celo paziti, kako se bodo oblekle

za v službo. Udeleženka, ki je doživela nagovarjanje in nenehne prošnje sodelavca o posredovani spolni vsebini, je dejala, da sam dogodek nanjo in na njeno delo ni imel vpliva. Naslednje tri izjave nakazujejo posledice spolnega nasilja:

»Bila sem jezna sama nase, da sem dopustila, da se mi je to dogajalo.« *»Bilo je, kot da nisem več zmožna normalno razmišljati, doma sem se drla, razburjala za vsako malenkost, jokala. Zelo slabo sem spala, presekalo me je v križu in ves čas sem imela prebavne motnje.«* *»Bila sem bolj razdražljiva, imela sem manj volje, več strahu, kdaj bo spet kaj od njega, nisem več rada delala, kar sem nekoč, večkrat se mi je tudi sanjalo o njem (more).«*

Udeleženke so se pred izkušnjo spolnega nasilja na delovnem mestu počutile manj samozavestne kot sedaj, manjšina pa zase pravi, da so se doživljale kot zelo pozitivne osebe. Nekatere so bile tudi mnenja, da imajo več poguma, kot se je izkazalo: *»Doživljala sem se kot nekdo, ki bi moral pričakovati, da se lahko to zgodi, in to preprečiti.«* Udeleženka raziskave, ki je bila večkratna žrtev spolnega nasilja na več delovnih mestih, pravi:

»Že sicer sem se počutila bolj kot ‚siwa miška‘ in tudi določene sodelavke so se do mene vedle pokroviteljsko, vse skupaj je le še poglobilo moje doživljanje neke neustreznosti in zaradi pomanjkanja varnosti sem se počutila v kolektivu še bolj izgubljeno.«

Štiri udeleženke poročajo, da se njihovo zaznavanje in doživljanje sebe po dogodku ni spremenilo, udeleženka z večkratnim spolnim nasiljem pa je poročala: *»Še vedno ne čutim prave podpore v kolektivu, ker me je strah.«* Druge intervjuvanke pa se počutijo močnejše in bolj samozavestne: *»Počutim se bolje. Gradim na novo. V službi imam pripravljene odgovore za potencialne napade. Dovolj je bilo sranja.«*

Odgovori na vprašanje, ki se je nanašalo na razliko v dojetanju sebe, so bili pri vseh sodelujočih podobni, kar najboljše povzame naslednja izjava:

»Nisem se imela dovolj rada, zavedala sem se, da se stvari ne smejo dogajati. Nisem se dovolj spoštovala, ker nisem rekla temu stop. Potem pa sem naredila nekaj zase, došla, da to ni bilo v redu, kako se je ta moški obnašal do mene. Zdaj se imam bolj rada in se cenim.«

Na zadnje vprašanje o spremembah oziroma posledicah na delovnem mestu osem udeleženk poroča, da do sprememb ni prišlo ali pa tega ne vedo, ker so delovno mesto zapustile in sedaj nimajo informacij o morebitnih spremembah. Le dve udeleženki sta spolno nasilje tudi uradno prijavili

(obe v istem podjetju) in obe prijavi sta bili rešeni korektno, saj sta morala storilca zapustiti delovno mesto. Ena od udeleženk, četudi je spolno nasilje prijavila nadrejenemu, pa je dejala:

»Z njegove strani imam mir, vendar še vedno delava v istem kolektivu, stvari so se pometle pod preprogo. Še vedno delam enako, vendar nosim težo dalje.«

Razprava

V naši raziskavi smo dobili vpogled v dinamiko spolnega nasilja na delovnem mestu, kako ga posameznice doživljajo in zaznavajo, kakšni so ukrepi, ko se pojavi in nenazadnje, ali pušča posledice in kakšne so. O pogostosti spolnega nasilja in vsem naštetem lahko na podlagi naše študije in do sedaj zbrane literature še vedno bolj ali manj le sklepamo, posploševanje na splošno populacijo zaposlenih ni mogoče.

Pri opravljanju raziskave smo se srečali s precej ovirami, predvsem pri iskanju vzorca oz. oseb, ki bi o svoji izkušnji želele spregovoriti, kar kaže, da je opredelitev neželenih vedenj kot spolno nasilje, ki pri drugem zbuja nelagodje, še vedno tabu. Skoraj vse udeleženske naše raziskave so na vprašanje, česa so se ob misli na prijavo spolnega nasilja bale, izrazile strah pred izgubo službe ali dostojanstva, ko bi bila *»njegova beseda proti moji«*. Pogosto so jih spremljali tudi pomisleki, ali so občutki, da neka vedenja niso sprejemljiva oziroma pravilna, sploh pravi. Združenje proti spolnemu zlorabljanju nam je intervjuje z njihovimi uporabniki odreklo, saj nikakor *»ne želijo vznemirajati z vprašanji ali intervjuji, najmanj pa z zaprosili, da o tem govorijo neznani tretji osebi«*, kar lahko kaže na posledice, ki jih spolno nasilje pušča na žrtvah.

Prvo raziskovalno vprašanje se je nanašalo na dejstvo, ali se zaznavanje spolnega nasilja na delovnem mestu razlikuje med posamezniki. Sodeč po pridobljenih rezultatih udeleženke osvajanja, zgodb ali šal s spolno vsebino in bahanja s spolnimi podvigi tako niso prepoznale kot spolno nasilje, kar se sklada tudi z rezultati predhodne študije (Klemenc in Pahor, 1999), da je zaznavanje odvisno tudi od konkretnih vprašanj in podanih opisov ter da razliko avtorji pripisujejo bolj podrobni definiciji in opisom dejanj spolnega nasilja v drugem delu. Prav tako se skladajo z raziskavo Špegu iz leta 1998, da večina ljudi razume spolno nasilje predvsem kot posilstvo, druge oblike spolnega nasilja pa so redkeje omenjene oziroma jih udeleženci ne uvrščajo med dejanja spolnega nasilja.

Na vprašanje, ali spolno nasilje pomembno vpliva na dinamiko odnosov na delovnem mestu, žal nismo mogli odgovoriti, saj je večina udeleženk delovno mesto prej zapustila in tako odgovora na to, kakšne bi bile posledice, če bi tam ostale, nismo dobili. Udeleženka, ki je odgovorila, da se je njena pritožba »*pometla pod preprogo*«, je povedala, da se je njen odnos do dela in sodelavcev močno spremenil. Če je prej na delo hodila zelo rada, zdaj tja hodi s strahom in nemotivirana. »*Končno prihajam k sebi, imam pa še vedno grenak priokus glede reakcij sodelavcev. Vzdušje ni več isto.*« Le pri dveh udeleženkah sta bila storilca odstranjena z delovnega mesta, česar pa ne moremo posplošiti.

Iz intervjujev je razvidno, da spolno nasilje pomembno vpliva na psihofizično počutje žrtev. Večina je poročala o neprijetnih občutkih in spominih; občutku krivde in sramu, strahu, negotovosti, vplivu na osebno življenje in odnose tudi zunaj delovnega mesta, kar se sklada z ugotovitvami dosedanjih študij (Burn, 2018, Langer, 2017; Lim in Cortina, 2005; Schneider, Swan in Fitzgerald, 1997) o tem, da je spolno nasilje v primerjavi z drugimi oblikami nasilja na delovnem mestu najbolj povezano z nižjim psihološkim blagostanjem. Ena od udeleženk je povedala, da ima še danes občasno more, več njih pa, da je izkušnja spolnega nasilja nekaj, s čimer morajo živeti, čeprav niso več žrtve. Kakor je povedala ena od njih: »*Pečat ostane.*«

Ob analizi intervjujev lahko dobimo občutek, da še vedno živimo v kulturi, kjer so določena vedenja splošno sprejemljiva, čeprav povsem ustrezajo definicijam spolnega nasilja. Večina udeleženk je govorila tudi o »*moškem svetu*«, kjer zaposleni sprejmejo nenapisana pravila o tem, da se spolno vede nje – predvsem moških sodelavcev do sodelavk (Lobnikar in Pagon, 1995; Vries, 1991, v Planinšek in Pahor, 2004) – sprejema kot nekaj naravnega in zaradi česar imajo posameznice/posamezniki velike pomisleke o tem, ali sploh gre za spolno nasilje ali ne, in kako bi morebitna prijava vplivala na njihovo delovno mesto.

Četudi v naši raziskavi nismo pridobili dovolj velikega vzorca, iz rezultatov katerega bi lahko prišli do trdnejših sklepov, smo z intervjuji dobili priložnost kakovostnega vpogleda v dinamiko spolnega nasilja in njegovih posledic. Glede na to, da spolno nasilje vedno pušča posledice, bi se morali veliko več ukvarjati s tem področjem. Povzročča škodo tako žrtvam kot delodajalcem in organizacijam (Houle, Staff, Mortimer, Uggen in Blackstone, 2011; McDonald, 2011; Robnik, 2009), kar se nenazadnje dotika tudi pomena organizacijske kulture; najpogosteje omenjena teorija le-te pravi, da gre pri organizacijski kulturi za globljo raven temeljnih predpostavk in

prepričanj, ki so skupne članom organizacije in ki delujejo na nezavedni ravni ter so temeljni samoumevni način percepcije sebe in svojega okolja.

V posameznih organizacijah spolno nasilje večinoma ni jasno opredeljeno, še manj regulirano z ukrepi in pričakovanji glede odgovornosti posameznikov za njihova dejanja, povezana z njim. Nadaljnje raziskovanje spolnega nasilja bi lahko prineslo pomembne ugotovitve tako za posameznike kot organizacije, saj bi lahko na podlagi rezultatov posameznih študij oblikovali ukrepe, ki bi vplivali varnost zaposlenih ter boljše odnose in delovno klimo.

V pričujoči raziskavi so sodelovale le ženske, pri nadaljnjih študijah pa bi bilo treba pridobiti bolj heterogen vzorec, saj je glede na raziskave od 40 do 75 % žensk in od 13 do 31 % moških že doživelo spolno nasilje na delovnem mestu (Aggarwal in Gupta, 2000). Doživljanje dojemanja posledic spolnega nasilja med spoloma se morebiti razlikuje, kar lahko pomembno vpliva na to, kako bi oblikovali nasvete in ukrepe za pomoč žrtvam.

Pri nadaljnjem raziskovanju bi se bilo dobro osredotočiti na vpliv spolnega nasilja na oblikovanje odnosov na delovnem mestu, saj tega v naši študiji nismo mogli raziskati v zadostni meri. Iz intervjujev smo izvedeli, da pritožbe velikokrat ostanejo neslišane. Z rezultati raziskav in večjo odmevnostjo pomembnosti naslovljene tematike, bi morda lahko izboljšali pogoje oziroma začeli z njimi zmanjševati spolno nasilje na delovnem mestu. Lahko bi tudi raziskovali, kako so žrtve spolnega nasilja na delovnem mestu, če sploh, zaščitene in kakšne so njihove pravice.

Zaključek

Ugotovili smo, da je zaznavanje spolnega nasilja na delovnem mestu med posameznicami različno in da nekatere udeleženke določenih vedenj ne zaznavajo kot spolno nasilje oz. kot je to opredeljeno v Zakonu o delovnih razmerjih, 2018. To je moč zaznati predvsem v primeru verbalnega spolnega nadlegovanja. Najpomembnejša ugotovitev je, da spolno nasilje pomembno vpliva na psihofizično počutje žrtev, saj je večina udeleženk poročala o neprijetnih občutjih in podoživljanjih, ki so jih spremljali tudi zunaj delovnega okolja in ne samo v času nadlegovanja na delovnem mestu. S pomočjo individualnih strukturiranih intervjujev smo ugotovili, da udeleženke zaradi občutenega spolno nasilnega vedenja predčasno zapuščajo delovna mesta, ker se bojijo morebitnih posledic, in ne verjamejo, da se bo stanje izboljšalo.

Odprto vprašanje ostaja, koliko je naša kultura zrela za naslovitev tovrstnih vprašanj. Sprememba je v veliki meri odvisna od opozarjanja na rezultate dosedanjih in nadaljnjih študij. Predvsem je pomembno, da se žrtve spolnega nasilja oglasijo in si upajo na glas povedati svoje izkušnje, saj se le tako lahko zgodijo pozitivne spremembe in dobimo priložnost za ustrezno ukrepanje. Predlagamo, da vsakršno neželjeno spolno vedenje, ki po osebnem mnenju zaposlenega nakazuje na nesposobno vedenje druge osebe do njega, spodbudo po spolnosti, opazke in komentarje ter vse neprimerne fizične stike, žrtev nasilja posreduje naprej vodstvu, ki poskrbi za primerno ukrepanje ter ustrezno sankcioniranje povzročitelja.

Pomembno je ozaveščanje zaposlenih oseb na delovnem mestu o primerem in neprimerem vedenju ter spodbujanje k pozitivni organizacijski kulturi, kjer spolno nasilje ni dovoljeno. S takšnim ozaveščanjem bi žrtve imele več poguma in moči spregovoriti o nasilnih dogodkih – vedele bi, da so zaščitene in da imajo vso pravico do izražanja mnenja ter do dela v zaposlenemu varnem okolju.

Literatura

- Aggarwal, A. P. in Gupta, M. M. (2000). *Sexual harassment in the workplace*. Toronto: Butterworths.
- Burn, S. M. (2018). The psychology of sexual harassment. *Teaching of Psychology*, 46(1), 96–103.
- Fitzgerald, L. F. in Cortina, L. M. (2018). Sexual harassment in work organizations: A view from the 21st century. V C. B. Travis, J. W. White, A. Rutherford, W. S. Williams, S. L. Cook in K. F. Wyche (ur.), *APA handbooks in psychology series. APA handbook of the psychology of women: Perspectives on women's private and public lives* (str. 215–234). Washington, DC: American Psychological Association.
- Fitzgerald, L. F., Shullman, S. L., Bailey, N., Richards, M., Swecker, J., Gold, Y., Ormerod, A. in Weitzman, L. (1988). The incidence and dimensions of sexual harassment in academia and the workplace. *Journal of Vocational Behavior*, 32, 152–175.
- Houle, J. N., Staff, J., Mortimer, J. T., Uggen, C. in Blackstone, A. (2011). The impact of sexual harassment on depressive symptoms during the early occupational career. *Society and Mental Health*, 1(2), 89–105.
- Jogan, M. (2001). *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: FDV.
- Kozmik Vodušek, V. in Razpotnik, A. (1999). *Kako se spopasti s spolnim nadlegovanjem na delovnem mestu*. Ljubljana: Vlada RS, Urad za žensko politiko.
- Langer, G. (17. 10. 2017). *Unwanted sexual advances not just a Hollywood, Weinstein story, poll finds*. Pridobljeno s <https://abcnews.go.com/Politics/unwanted-sexual-advances-hollywood-weinstein-story-poll/story?id=50521721>

- Langhout, R. D., Bergman, M. E., Cortina, L. M., Fitzgerald, L. F., Drasgow, F. in Williams, J. H. (2005). Sexual harassment severity: Assessing situational and personal determinants and outcomes. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(5), 975–1007.
- Leskinen, E. A., Cortina, L. M. in Kabat, D. B. (2011). Gender harassment: Broadening our understanding of sex-based harassment at work. *Law and Human Behavior*, 35(1), 25–39.
- Lim, S. in Cortina, L. M. (2005). Interpersonal mistreatment in the workplace: The interface and impact of general incivility and sexual harassment. *Journal of Applied Psychology*, 90(3), 483–496.
- Lobnikar, B. in Pagon, M. (1995). Spolno nadlegovanje v slovenski policiji. *Zbornik strokovno znanstvenih razprav*, 9, 217–240.
- Klemenc, D. in Pahor M. (1999). Nasilje na delovnih mestih medicinskih sester v Sloveniji V *Nasilje in spolno nadlegovanje na delovnih mestih medicinskih sester v Sloveniji* (str. 12–35). Ljubljana: Društvo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov.
- Mazzeo, S. E., Bergman, M. E., Buchanan, N. T., Drasgow, F. in Fitzgerald, L. F. (2001). Situation-specific assessment of sexual harassment. *Journal of Vocational Behavior*, 59(1), 120–131.
- McDonald, P. (2011). Workplace sexual harassment 30 years on: A review of the literature. *International Journal of Management Reviews*, 14(1), 1–17.
- Planinšek, I. in Pahor, M. (2004). Spolno nasilje/nadlegovanje ter ukrepi za njegovo odpravljanje v zdravstveni negi v Sloveniji. *Obzornik zdravstvene nege*, 38, 53–59.
- Robnik, S. (2009). *(Ne)razumljeni ne?!: Spolno nadlegovanje in nadlegovanje zaradi spola na delovnem mestu*. Ljubljana: Založba i2.
- Schneider, K. T., Swan, S. in Fitzgerald, L. F. (1997). Job-related and psychological effects of sexual harassment in the workplace: Empirical evidence from two organizations. *Journal of Applied Psychology*, 82(3), 401–415.
- Schneider, K., Tomaka, J. in Palacios, R. (2001). Women's cognitive, affective, and physiological reactions to a male co-worker's sexist behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 31(3), 1995–2018.
- Špegu, J. (1998). Spolno nasilje nad ženskami (*diplomsko delo*). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Timmerman, G. in Bajema, C. (1999). Incidence and methodology in sexual harassment research in northwest europe. *Womens Studies International Forum*, 22(6), 673–681.
- Willness, C. R., Steel, P. in Lee, K. (2007). A meta-analysis of the antecedents and consequences of workplace sexual harassment. *Personnel Psychology*, 60, 127–162.
- Zakon o delovnih razmerjih /ZDR-1/ (2013). Uradni list RS, št. 21/13 (13. 3. 2013). Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5944>.